

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Л.М. Янчева, Н.С. Акімова, Н.В. Бойченко, Т.А. Наумова

Визначено логічну послідовність і розкрито зміст основних процедур аудиту розрахунків за товарними операціями відповідно до концепції організації та методики проведення аудиту з урахуванням її стратегії.

Ключові слова: внутрішній аудит, товарні операції, аудит розрахунків.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ И МЕТОДИКЕ ПРОВЕДЕНИЯ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА РАСЧЕТОВ ПО ТОВАРНЫМ ОПЕРАЦИЯМ

Л.Н. Янчева, Н.С. Акимова, Н.В. Бойченко, Т.А. Наумова

Определена логическая последовательность и раскрыто содержание основных процедур аудита расчетов по товарным операциям соответственно концепции организации и методики проведения аудита с учетом ее стратегии.

Ключевые слова: внутренний аудит, товарные операции, аудит расчетов.

CONCEPTUAL APPROACH TO ORGANIZATION AND METHODS OF CONDUCTING INTERNAL AUDIT OF ACCOUNTS ONCOMMODITY TRANSACTIONS

L. Yancheva, N. Akimova, T. Naumova, N. Boitchenko

The literature analysis was conducted and the concept of internal audit was refined. The logical sequence was defined and the content of the basic audit procedures calculations on commodity transactions was described, according to the concept of organization and methodology of the audit with regard to its strategy. An algorithm of the internal audit process of commodity transactions of the enterprise was given.

Keywords: internal audit, commodity operations, audit calculations.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах ринкового перетворення економіки відбуваються значні зміни в

системі управління підприємствами, прогнозування, оцінки ризиків, що неможливо здійснити без необхідного внутрішнього контролю за діяльністю.

У сучасних умовах господарювання під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів (посилення конкурентних відносин, стрімкий розвиток і використання сучасних технологій, комп'ютерних інформаційних систем) господарюючі економічні суб'єкти перетворюються на більш складні економічні системи. Для забезпечення управління цими системами необхідні нові підходи й інструменти, які дозволять їм ефективно функціонувати не тільки в поточному періоді, а і в довгостроковій перспективі. У цих умовах посилюється потреба в запровадженні та подальшому розвитку такої форми внутрішньофірмового контролю, як внутрішній аудит.

Внутрішній аудит як суб'єкт внутрішньогосподарського контролю призначається для забезпечення інформацією про всі аспекти діяльності підприємства.

Внутрішній аудит – це діяльність організована в межах суб'єкта господарювання, яку здійснює окремий підрозділ підприємства або окрема посадова особа. Головна увага внутрішнього аудиту зосереджена на аналізі інформаційної системи, включаючи систему бухгалтерського обліку і супутніх видів контролю, вивченні фінансової та операційної інформації, дослідженні ефективності роботи підприємства в цілому. Функції внутрішнього аудиту охоплюють, зокрема, перевірку, оцінку і моніторинг адекватності й ефективності функціонування систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. Внутрішній аудит є складовою внутрішньогосподарського контролю [5].

В економічній літературі дотепер немає точного визначення понять і процесів внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту. Уявлення про сутність і предмет внутрішнього аудиту неоднозначне, як у зарубіжних, так і в українських учених і практиків.

Увага внутрішньому аудиту приділена лише в МСА 610 «Розгляд роботи внутрішнього аудиту», де висвітлено різні аспекти сприйняття внутрішнього аудиту зовнішніми аудиторами [4].

У країнах з розвиненими державним апаратом та ринковою економікою проблемам внутрішнього аудиту приділяється багато уваги. Достатньо згадати про існування Міжнародної організації вищих інститутів контролю.

В Україні в жовтні 2000 р. також був створений Інститут внутрішніх аудиторів (ВЕРБА), але відсутність єдиних стандартів

діяльності змушує фахівців служб внутрішнього аудиту підприємств використовувати зарубіжний досвід його проведення.

Сьогодні опубліковано значну кількість праць із проблем теорії та практики аудиту. Найбільш відомими є дослідження вітчизняних та зарубіжних учених: В.С. Рудницького [8], М.І. Бондаря [3], О.Ю. Редька [7], С.М. Петренка [6], С.В. Бардаша [2], В.Д. Андреева [1] та ін. Проте автори здебільшого розкривають поняття аудиту, його дефініції, теоретичні основи та надають практичні рекомендації стосовно підтвердження компонентів фінансової звітності, не приділяючи уваги конкретизації методики аудиту окремих статей балансу.

Аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок, що коло авторів – дослідників аудиту розрахунків з дебіторами і кредитором за товарними операціями, як складовою частиною фінансової звітності є доволі обмеженим.

Аудит розрахунків є основним елементом перевірки практично для всіх суб'єктів господарювання. У ході дослідження питань організації внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованостей виявлено, що в теорії та практиці аудиту не представлена методика внутрішнього аудиту цих заборгованостей. Більше того, має місце просте запозичення методик аудиту, які використовують зовнішні аудитори, що, на нашу думку, не можна вважати доцільне у зв'язку з тим, що методика внутрішнього аудиту відрізняється від методики зовнішнього аудиту за такими ознаками: цілі і завдання, програми аудиторської перевірки, підпорядкованість, документальне забезпечення тощо.

Розглядаючи розвиток та проблеми методології аудиту, можна констатувати, що необхідність удосконалення аудиту пов'язана з його недостатньо високою якістю, що не дозволяє в повному обсязі задовольнити потреби суспільства в достовірній інформації про фінансово-економічний стан організацій. Для цього аудитор мусить використати дані про виробничий потенціал організації й рівень його використання, сформував думку про об'єктивні потреби в інвестиціях і альтернативних джерелах їхніх залучень.

Актуальність даної проблематики дослідження, неоднозначність і дискусійність багатьох питань обумовили вибір мети нашого дослідження.

Мета статті: оцінка організації та методики внутрішнього аудиту розрахунків за товарними операціями на підприємствах торгівлі, визначення основних аспектів організації аудиту розрахунків

та надати рекомендації з удосконалення методики проведення аудиту розрахунків за товарними операціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринку господарюючі суб'єкти вступають у договірні відносини щодо використання майна, грошових коштів, здійснення комерційних операцій та інвестицій. Рациональна організація контролю за станом розрахунків за товарними операціями сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, виконанню зобов'язань з постачання продукції в заданому асортименті та якості, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скороченню дебіторської та кредиторської заборгованостей, прискоренню оборотності оборотних коштів отже, поліпшенню фінансового стану підприємства, а також дозволяє приймати скоординовані й ефективні управлінські рішення.

У ході дослідження ми дійшли висновку, що не можна розділяти аудит розрахунків із постачальниками, покупцями й аудит дебіторської та кредиторської заборгованостей, бо перше становить собою обороти за рахунками бухгалтерського обліку, а друге - їх сальдо.

Аудит розрахунків із постачальниками й покупцями та, як результат, аудит дебіторської й кредиторської заборгованостей дозволяє не тільки дати оцінку ступеня диверсифікованості щодо постачань ресурсів і продажу продукції, виявити борги, за якими минув термін задоволення позову, а й виявити слабкі сторони системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.

Концептуальний підхід до організації й методики проведення аудиту (аудиторської перевірки) має бути розроблений з урахуванням стратегії аудиту. Стратегія аудиторської перевірки мусить виходити зі змісту внутрішньофірмових стандартів. Узагальнена модель стратегії може бути покладена в основу формування загального плану та програми аудиту конкретної організації, а також використана для складання робочих документів аудитора. На рис. 1 подано загальну модель стратегії для аудиту розрахунків із дебіторами й кредиторами за товарними операціями.

У стратегії аудиту можна виділити три основні групи аспектів: організаційні, методичні й інформаційні.

Організаційні аспекти стратегії аудиторської перевірки пов'язані з формуванням групи виконавців, розподілом обов'язків, установленням термінів перевірки, що є важливим для її якісного проведення.

Методичні аспекти стратегії розкриваються в таких документах, як Загальний план і Програма перевірки.

На нашу думку, у структурі методичного забезпечення стратегії внутрішнього аудиту розрахунків із дебіторами й кредиторами мають

бути виділені такі елементи: інформаційне забезпечення аудиту; предметні області перевірки; зміст і процедури перевірки предметних областей; зміст і форма подання звіту аудитора за результатами перевірки.

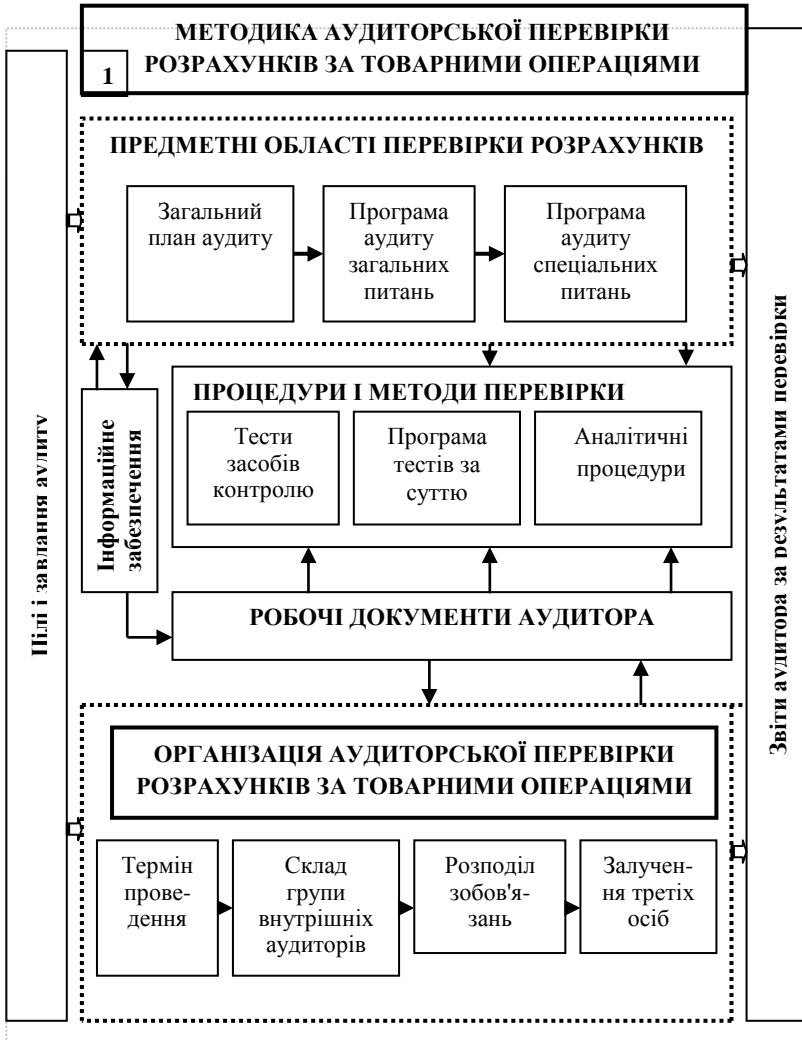

Рис. 1. Стратегія аудиторської перевірки розрахунків за товарними операціями

Вважаємо, що виділення в самостійний елемент стратегії інформаційного забезпечення аудиту важливо з погляду на якість перевірки. Формуючи стратегію перевірки, аудиторю необхідно визначити, які нормативні й правові акти встановлюють вимоги, що регламентують діяльність економічного суб'єкта.

В аспекті системного підходу в кожній організації відбувається постійний кругообіг інформаційних потоків. Управління будь-якою системою здійснюється на основі інформації, яка циркулює в системі: та, що надходить до неї і та, що виходить із неї (рис. 2). Інформація, отримана в ході внутрішнього аудиту, використовується в процесі управління на різних його рівнях і різними користувачами для прийняття рішень.

Центральне місце під час розробки стратегії аудиту розрахунків за товарними операціями займає вибір предметних областей перевірки, об'єкта і методів аудиту. Термін «предметні області перевірки» не закріплено в стандартах аудиту, хоча він і використовується в спеціальній літературі з аудиту. Предметна область перевірки – це область (частина) фінансово-господарської діяльності економічного суб'єкта, що підлягає дослідженню (перевірці) відповідно до виконуваної аудиторської послуги, для якої сформульовані окремі (спеціальні) завдання перевірки, що впливають із загальної мети.

Об'єктом аудиту розрахунків виступають первинні й зведені документи бухгалтерського обліку, фінансової звітності й інші матеріали, які містять явища й дії, що мають відношення до виконання завдання.

Такий підхід дозволяє розглядати об'єкт аудиту у двох проєкціях: з урахуванням його форми й на основі його економічного змісту. Форма відображає зовнішні ознаки об'єкта, а зміст – його внутрішні властивості. Дослідження об'єкта аудиту розрахунків за товарними операціями має йти від форми до змісту, що дозволяє аудиторю встановити зв'язки й розходження з іншими об'єктами й дійти відповідного висновку.

Предметна і детальна частини методики аудиту розрахункових операцій реалізуються за допомогою різних аудиторських процедур, що містять у собі арифметичний контроль, прийоми документального аналізу, звіряння синтетичного й аналітичного обліку, відстеження облікових записів щодо кореспондуючих рахунків, тестування й підтвердження оборотів і сальдо за рахунками бухгалтерського обліку, аналітичні процедури.

Рис. 2. Процес генерування інформаційних ресурсів під час аудиту розрахунків за товарними операціями

Кожна галузь науки використовувати прийоми та способи визначає як методи, а застосування методів в окремій галузі науки з чіткою послідовністю дій – як методику. І все-таки метод варто визначити більш широко: він характеризує технологію наукового пізнання, будучи способом пізнавальної діяльності, її правилом і нормою.

Що стосується аудиту, то тут має використовуватися досить широкий арсенал різних методів, при цьому останні, будучи по суті суб'єктивними, можуть по-різному інтерпретуватися залежно від цілей і завдань, що ставляться в тій чи іншій ситуації перед аудитом.

За допомогою методів (способів, прийомів) не тільки пізнається об'єкт аудиту, але, що особливо важливо, упорядковується також процес його організації. На жаль, у наш час майже не проводяться спеціальні дослідження з питань методів аудиту, не говоряться вже про методи внутрішнього аудиту. Більш того, навіть у навчальній методичній літературі з аудиту ці питання розглядаються побіжно.

На нашу думку, найбільш ефективним є застосування методів документальної та фактичної перевірки, серед яких можна виділити прийоми дослідження окремого облікового документа, а також групи документів, що відображають одну чи кілька взаємозалежних операцій або рух однорідного майна, контрольну перевірку поточних розрахунків і зобов'язань, одержання письмових довідок фахівців, тестування осіб, що мають пряме чи непряме відношення до досліджуваного факту господарської діяльності.

В основу аудиту розрахунків мають бути покладені дані про стан заборгованості на відповідну календарну дату за рахунками 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядчиками», 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами» (субрахунок «Розрахунки по авансах виданих», субрахунок «Розрахунки по претензіях»), 68 «Розрахунки з різними кредиторами» (субрахунок «Розрахунки по авансах отриманих») й іншими рахунками обліку.

У ході проведення аудиторської перевірки дебіторської та кредиторської заборгованостей аудитор має звернути увагу на повноту, реальність і правомірність виникнення зобов'язань. Потрібно враховувати, що довести повноту відображення зобов'язань значно складніше, ніж реальність даного зобов'язання. Це пов'язано з тим, що реальність існування зобов'язання підтвердити досить легко шляхом одержання доказів існування того чи іншого реального активу. Підтвердити ж факт існування неврахованого зобов'язання досить складно. У разі виявлення неврахованих зобов'язань спектр процедур

може бути досить великим. Так, перевірка обробки даних від одержання (виставляння) рахунку до здійснення облікового запису і документального підтвердження облікових записів дозволяє виявити пропуски в обліку і знайти помилково невраховані зобов'язання. Усі виявлені невраховані зобов'язання обов'язково мають бути відображені в робочих документах аудитора із вказівкою можливого корегування обліку.

За результатами аудиту варто підготувати думку аудитора з питань правильності відображення в бухгалтерському й податковому обліку розрахунків із постачальниками й підрядчиками.

Під час перевірки повноти й достовірності зобов'язань і розрахунків аудитором можуть бути виявлені порушення, які можна класифікувати за такими відхиленнями: від чинного законодавства; від нормативних актів, що визначають організацію і методологію обліку; унаслідок недотримання протягом звітного року прийнятої облікової політики відображення в бухгалтерському обліку окремих господарських операцій; через порушення принципу віднесення доходів і витрат до своїх звітних періодів; унаслідок недотримання тотожності даних аналітичного обліку оборотам і залишкам за рахунками аналітичного обліку.

Порушення достовірності бухгалтерських документів може виникнути в таких випадках: при неправильності оформлення і висновку договорів комісії, договорів постачання товарів; неправильності оформлення первинної документації (використано бланки невстановленої форми, не заповнено всі необхідні реквізити, використано зайві чи неналежні реквізити); відображення свідомо незаконних за змістом операцій; відображення господарських операцій, що в дійсності на підприємстві не виконувалися (цілком чи частково); наявність підроблених документів (матеріальна підробка) і документів, що містять свідомо помилкові дані (інтелектуальна підробка); наявність документів, що містять випадкові помилки.

Практично всі порушення, що допускаються бухгалтерами, можна класифікувати в такий спосіб: помилки у веденні обліку (відсутність системи у веденні обліку, випадкові помилки); повторювані помилки (незнання правил ведення бухгалтерського обліку, незнання податкового законодавства). Найбільш розповсюдженою помилкою, що допускається під час ведення обліку розрахунків і зобов'язань, є порушення правил складання й оформлення документів. Перевірка документів з огляду на дотримання правил оформлення первинних документів дає можливість виявити не тільки порушення, але і приховані за ними зловживання.

У разі виявлення порушень варто ретельно визначити причини й перевірити зв'язок із можливим розкраданнями чи іншими зловживаннями. Перевірка достовірності документів, реквізитів, що містяться в них, і записів сприяє виявленню підрбок. Огляд документів із метою виявлення підрбок має поєднуватись із перевіркою дотримання правил складання й оформлення документів.

Огляд підсумків діяльності досліджуваних організацій щодо обліку розрахунків між суб'єктами дозволив розробити класифікатор типових помилок, які виявляються аудитором під час дослідження документів, операцій і записів, можливих як на стадії висновку господарського договору, так і в ході розрахункових взаємин між учасниками угоди.

Виявлені порушення вносяться до робочих документів аудитора, а пізніше знаходять відображення у відповідних узагальнюючих документах. Із кожного питання програми перевірки складаються висновки аудитора. Фактичним матеріалом для висновків є документально відображена інформація в робочих документах. Зроблені в ході перевірки цих питань зауваження доцільно використовувати при підготовці аудиторського звіту.

Висновки. Таким чином, методика аудиту розрахунків за товарними операціями має формуватися на підставі принципів, що закладені в стандартах аудиту, послідовності етапів проведення аудиту і процедур, що визначають логічну послідовність робіт і забезпечують досягнення цілей аудиту. За умов комплексного використання ця методика дозволяє підвищити ефективність проведення аудиту розрахунків не тільки за вже сформованими фактами господарської діяльності, але й у ході реалізації заходів превентивного характеру, що особливо важливо для гармонізації господарських відносин і управління в торговій сфері.

Список джерел інформації / References

1. Андреев В. Д. Внутренний аудит : учеб. пособие / В. Д. Андреев. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 464 с.

Andreev, V.D., (2003), *Internal audit: textbook* [Vnutrennyy audyt], Finance and Statistics, Moscow, 464 p.

2. Бардаш С. В. Економічний контроль в Україні: системний підхід : монографія / С. В. Бардаш. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 656 с.

Bardash, S.V., (2010), *Economic control in Ukraine: a systematic approach: monograph* [Ekonomichnyy kontrol' v Ukrayini: systemnyy pidkhid], National University of Trade and Economics, Kyiv, 656 p.

3. Бондар М. І. Аудит в АПК : Навч. посібник. / М. І. Бондар. — К. : КНЕУ, 2003. – 188 с.

Bondar, M. I., (2003), *Audit in agribusiness industry: Textbook*, [Audyт v APK], Kyiv National Economic University, Kyiv, 188 p.

4. Використання роботи внутрішніх аудиторів: [Електронний ресурс] Міжнародний стандарт аудиту 610 – Режим доступу : <<http://www.mia.kiev.ua/ua/isa.html> >

The International Auditing Standard 610 "Using the Work of Internal Auditors", available at: <http://www.mia.kiev.ua/ua/isa.html>

5. Пантелеєв В. П. Внутрішній аудит / В. П. Пантелеєв, М. Д. Корінко. – К. : Держ. академія статистики обліку та аудиту Державного комітету статистики України, 2006. – 247 с.

Pantaleiev, V.P., Korinko, M.D., (2006), *Internal Audit*, State Academy of Statistics, [Vnutrishniy audyt], Accounting and Audit of State committee of statistics of Ukraine, Kyiv, 247 p.

6. Петренко С.М. Удосконалення організаційно-методичних засад внутрішнього аудиту / С.М. Петренко // ДонНУЕТ. – 2011. - № 4. – С. 341–347.

Petrenko, S.M., (2011), «Improving organizational and methodological foundations of Internal Audit», [Udoskonalennya orhanizatsiyno-metodychnykh zasad vnutrishn'oho audytu], *Donetsk National University of Economics and Trade*, №4, pp. 341-347.

7. Редько О. Ю. Аудиторські докази: практ. посіб. по застосуванню положень МСА №500-580 / О. Ю. Редько. – К. : НЦОА, 2012. – 32 с.

Redko O., (2012), *Audit evidence: Practical guidance on the application of the provisions of the ISA № 500-580*, [Audytors'ki dokazy: prakt. posib. po zastosuvannuu polozhen' MSA #500-580], National Centre of Accounting and Audit, Kyiv, 32 p.

8. Рудницький В. С. Внутрішній аудит : методологія, організація: Монографія. / В. С. Рудницький – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 104 с.

Rudnytskyi, V.S., (2000), *Internal audit: methodology, organization*: Monograph, [Vnutrishniy audyt : metodolohiya, orhanizatsiya], Economical thought, Ternopil, 104 p.

Янчева Ліана Миколаївна, канд. екон. наук, проф., кафедра бухгалтерського обліку та аудиту, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Культури, 18, кв. 8, м. Харків, Україна, 61058. Тел.: 349-45-02; e-mail: jancheva_hduht@kharkov.com.

Янчева Ліана Николаевна, канд. екон. наук, проф., кафедра бухгалтерского учета и аудита, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Культуры, 18, кв. 8, г. Харьков, Украина, 61058. Тел.: 349-45-02; e-mail: jancheva_hduht@kharkov.com.

Yancheva Liana, PhD in Economic sciences, Professor, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Culture Str.,18/8, Kharkov, Ukraine, 61058. Tel. 349-45-02, e-mail: jancheva_hduht@kharkov.com.

Акімова Наталія Сергіївна, канд. екон. наук, доц., обліково-фінансовий факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Корчагінців, 5, кв. 323, м. Харків, Україна, 61146. Тел.: 711-37-11, 0977753939; e-mail: magnolia.fm@mail.ru.

Акімова Наталья Сергеевна, канд. екон. наук, доц., учетно-фінансовий факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Корчагинцев, 5, кв. 323, г. Харьков, Украина, 61146. Тел.: 711-37-11, 0977753939; e-mail: magnolia.fm@mail.ru.

Akimova Natalia, PhD in Economic sciences, Professor, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Korchagintsev str., 5/323, Kharkiv, Ukraine, 61146. Tel.: 711-37-11, 0977753939; e-mail: magnolia.fm@mail.ru.

Наумова Тетяна Анатоліївна, канд. екон. наук, доц., обліково-фінансовий факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: пр. Перемоги, 58, кв. 18, м. Харків, Україна, 61202. Тел.: 336-97-78, 0996405646; e-mail: naumsirik5@gmail.com.

Наумова Татьяна Анатольевна, канд. екон. наук, доц., учетно-фінансовий факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: пр. Победы, 58, кв.18, г. Харьков, Украина, 61202. Тел.: 336-97-78, 0996405646; e-mail: naumsirik5@gmail.com.

Tatiana Naumova, PhD. Sc. Associate Professor, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Victory Avenue, 58/18, Kharkiv, Ukraine, 61202. Tel.: 336-97-78 , 0996405646; e-mail: naumsirik5@gmail.com.

Бойченко Наталія Вікторівна, канд. екон. наук, доц., обліково-фінансовий факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: пр. Перемоги, 78, кв. 165, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 338-76-89, 0503006109; e-mail: boychenkon@meta.ua.

Бойченко Наталья Викторовна, канд. екон. наук, доц., учетно-фінансовий факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: пр. Победы, 78, кв. 165, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 338-76-89, 0503006109; e-mail: boychenkon@meta.ua.

Boitchenko Natalia, PhD. Sc. Associate Professor, Kharkov State University of Food Technology and Trade. Address: Victory Avenue, 78/165, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: 338-97-78, 0503006109; e-mail: boychenkon@meta.ua.

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. М.В. Чорною.
Отримано 15.03.2014. ХДУХТ, Харків.*